

درنگی بر محتوای کتاب‌های نامه‌ای ادبای ایرانی در طول سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۹ (ص ۵-۲۸)

امیر اصنافی^۱، محسن حاجی زین‌العابدینی^۲، فرزانه میان‌دربندی^۳

چکیده

پژوهش حاضر از نظر هدف، کاربردی است و برای اجرای آن از روش پژوهش تحلیل محتوای کمی استفاده شده است. جامعه پژوهش ۱۰۰ عنوان کتاب نامه‌ای بوده، در این پژوهش ۶ عنوان کتاب انتخاب شد که توسط جلال آل احمد، سیمین دانشور، احمد شاملو، علی شریعتی و فروغ فرخزاد نوشته شده که در بر دارنده ۸۵۹ نامه بوده است. برای تحلیل محتوای نامه‌ها از ۲۳ مقوله برگرفته از اصطلاحنامه فرهنگی اصفا استفاده شد و یافته‌های پژوهش نشان داد که ۸۵۹ نامه خصوصی ادیبان، شامل موضوعات مختلفی بود که با توجه به شرایط سیاسی حاکم بر آن دوره بیشترین موضوع مطرح شده در نامه‌ها مربوط به مقوله سیاست (با فراوانی ۴۰۰) و مقوله آثار ادبی (با فراوانی ۳۹۰) و مجلات (با ۲۵۶ فراوانی) در رتبه‌های بعدی قرار گرفتند. یافته‌های به دست آمده از این پژوهش نشان می‌دهد ادیبان، فارغ از اوضاع مختلف جامعه نبوده‌اند. این افراد در نامه‌های خصوصی خود به انواع مختلفی از موضوعات در زمینه‌های گوناگون پرداخته‌اند که جنبه‌های مختلفی از اطلاعات (سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، ادبی و غیره) را در برمی‌گیرد که می‌تواند برای پژوهشگران و کسانی که علاقه‌مند به این حوزه هستند، متمر ثمر باشد. این نامه‌ها با اینکه خصوصی بوده‌اند، در بردارنده اطلاعات فراوانی برای رفع نیاز اطلاعاتی استفاده‌کنندگان هستند. همچنین معرفی این منابع به کتابداران مرجع بسیار با اهمیت است، چرا که با شناخت انواع منابع موجود در کتابخانه، کتابداران مرجع می‌توانند در جهت رفع نیاز اطلاعاتی مراجعه‌کنندگان بهتر عمل کنند.

کلیدواژه‌ها: نامه‌نگاری، ادبای ایرانی، تحلیل محتوا، جلال آل احمد، سیمین دانشور، فروغ فرخزاد، احمد شاملو، علی شریعتی.

۱. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی (نویسنده مسئول) aasnafi@gmail.com

۲. استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید بهشتی zabedini@gmail.com

۳. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی f.darbandy66@gmail.com

۳. کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی

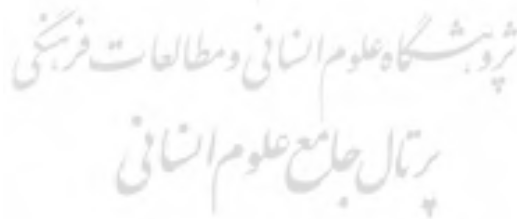
A Survey of the Content of Iranian Litterateur's Letter Books from 1950 to 1971

Amir Reza Asnafi¹, Mohsen Hajizeinolabeini², Farzaneh Miandarbandi³

Abstract

The aim of the study was to identify the topics mentioned in the letter books (private letters of prominent peoples to their spouses) and to introduce their role as a primary source of information for scholars. The qualitative research method has been used in the study. The research population included 103 books. In this study, 6 books were selected, which were written by Jalal Al Ahmad, Simin Daneshvar, Ahmad Shamloo, Ali Shariati and Farrokh Farrokhzad, containing 859 letters. In order to analyze the content of the letters, 23 items were selected from the ASFA Cultural Thesaurus. After considering the political conditions in the time of writing of these 859 letter books, it is indicated that various subjects were covered by them. The most discussed subjects in the letters were politics (in 400 books) literary works (in 390 books), and journals (in 256 books). The findings of this study showed that prominent figures were not aloof from their respective communities' affairs. These individuals deal with a variety of topics in a variety of fields in their letter books.

Keywords: Letter Writing, Iranian Litterateurs, Content Analysis, Jalal Al-e-Ahmad, Simin Daneshvar, Forough Farokhzad, Ahmad Shamloo, Ali Shariati

-
1. Assistant professor of Knowledge and Information Science Department, Shahid Beheshti University. (Corresponding Author). aasnafi@gmail.com
  2. Assistant professor Knowledge and Information Science Department, Shahid Beheshti University. zabedini@gmail.com
  3. MA of Knowledge and Information Science. f.darbandy66@gmail.com

مقدمه

استفاده از نامه به عنوان یک وسیله برای انتقال اطلاعات باعث شد نامه با گذر زمان به یک سند مهم اطلاعاتی تبدیل شود. شکل ظاهری نامه در طول زمان با توجه به پیشرفت‌های فناوری ارتباطات و اطلاعات دستخوش تغییر و تحول شد. این محمل ارتباطی همواره یک منبع بسیار مفید اطلاعاتی بوده است. نامه در طول هزاران سال تنها وسیله برای برقراری ارتباط بین انسان‌ها بوده و ثبت اطلاعات در نامه‌ها آن‌ها را به منابع (اسناد) مفیدی تبدیل کرده که در خور پژوهش و تفحص بوده و از آن طریق می‌توان بسیاری از مسائل را روشن کرد. یکی از کارکردهای مهم رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی این است که اطلاعاتی که در منابع مختلف وجود دارد را جمع‌آوری کرده و در اختیار استفاده‌کنندگان قرار دهد. گاهی اطلاعات در یک سری از محمل‌ها مستتر است و این وظیفه متخصصان علم اطلاعات و دانش‌شناسی است که این منابع را به جامعه استفاده‌کننده معرفی و در دسترس آن‌ها قرار دهند.

نامه‌های خصوصی ادیبان در طول تاریخ، همواره سرشار از موضوعات مهم بوده، چرا که این افراد از مسائل مختلف جامعه خود غافل نبوده‌اند. این نامه‌ها به دلیل خصوصی بودن در یک برهه زمانی به دلیل مسائل مختلف حاکم بر جامعه به صورت عمومی منتشر نشده‌اند و با توجه به بررسی اطلاعات کتاب‌شناختی کتاب‌های نامه‌ای، انتشار این قالب کتاب‌ها در چند دهه اخیر فراوان شده است. نامه به عنوان یک محمل ارتباطی که سالیان متمادی برای برقراری ارتباط و انتقال اطلاعات مورداستفاده اقبال مختلف جامعه قرار گرفته، می‌تواند به عنوان یک سند معتبر برای دستیابی به یک سری اطلاعات که در هیچ منبع دیگری ذکر نشده، مورد بررسی قرار گیرد. تا به حال با توجه به جستجوهای پژوهشگران، پژوهشی دانشگاهی جهت تحلیل محتوای نامه‌های خصوصی ادیبان صورت نگرفته است. در این پژوهش کتاب‌های نامه‌ای یعنی مجموعه نامه‌های خصوصی ادیبان، از لحاظ موضوعات آن مورد بررسی قرار گرفته است. همانطور که از اسم و نوع این نامه‌ها مشخص است، محتوای این نامه‌ها خصوصی بوده و این ذهنیت که این افراد تنها به مسائل خصوصی بین فرستنده و گیرنده پرداخته‌اند وجود دارد. پس تحلیل محتوای مجموعه نامه‌های ادیبان، دسته‌بندی موضوعی و شناخت انواع اطلاعات مندرج در نامه‌های خصوصی شاعران و نویسندگان، برای آگاهی از موضوعات موجود در نامه‌ها و دسترسی به اطلاعاتی که در سایر منابع اطلاعاتی بیان نشده لازم و ضروری است. به بیان دیگر، پژوهش حاضر به این امر می‌پردازد که نامه‌های خصوصی ادیبان که خارج از هر گونه چهارچوب محدود کننده‌ای نوشته شده است، به چه موضوعاتی پرداخته و این نوع نامه‌ها در بردارنده چه نوع اطلاعاتی بوده که در سال‌های بعد اهمیت یافته است.

پیشینه پژوهش

در این بخش، به پژوهش‌های مختلفی که در زمینه نامه و نامه‌نگاری صورت گرفته، به طور مختصر اشاره می‌شود:

بدیعی (۱۳۷۸)، در پژوهشی به بررسی «نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان روزنامه‌های تهران در سال‌های ۱۳۶۸ تا ۱۳۷۶» پرداخته است. هدف این پژوهش شناسایی دیدگاه‌ها، خواسته‌ها و نیازهای مردم در نامه‌ها و تلفن‌های آنان در روزنامه‌های تهران بوده. نتیجه پژوهش نشانگر این است که بیش از یک‌سوم نامه‌ها و تلفن‌های مردم در سال ۱۳۶۸ بعد از جنگ مربوط به مسائل اقتصادی و اکثر نامه‌ها و تلفن‌های مردم در سال ۱۳۷۶ مربوط به مسائل سیاسی و اقتصادی بود. اوز (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان «نامه‌نگاری دو دوست شیخ‌الرئیس ابوالحسن میرزا و سید برهان‌الدین بلخی به بررسی نامه‌های این دو شخصیت» پرداخته است. در این پژوهش گزیده کوتاهی از زندگی شیخ‌الرئیس و برهان‌الدین بلخی را بیان کرده و سپس متن نامه‌های آن‌ها را آورده. این نامه‌ها در مجموعه خطی به نام دفتر قیودات در کتابخانه مرکزی دانشگاه سلجوق نگهداری می‌شود. صحرایی، پیران پور و جلیلیان (۱۳۹۰)، در پژوهشی به بررسی «نامه‌های شاهنامه فردوسی» پرداخته‌اند. هدف اصلی این پژوهش آشنایی با پیشینه نامه و نامه‌نگاری در ایران پیش از اسلام و تحلیل نامه‌های شاهنامه در جهت الگوگیری از آن‌ها در مکاتبات امروز بوده است.

چوپانی (۱۳۹۰)، در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی «زندگی و دیدگاه‌های ادبی و اجتماعی صادق هدایت، بزرگ علوی، جلال آل احمد و سیمین دانشور» در نامه‌های منتشر شده آنان پرداخته است. نتیجه این پژوهش این است که نامه‌ها را می‌توان جزو آثار نظری این چهار نویسنده به حساب آورد. نامه‌های این چهار تن، بازگوکننده بینش‌ها و جوشش‌های ادبی و هنری آنان است. بازتابی گسترده از دیدگاه‌های ادبی و اجتماعی و هنری آنان. همچنین نظریه‌های آنان را در حوزه نقد و تحلیل، با زبانی ساده و صمیمی، بلاواسطه و به‌دوراز شخصیت‌پردازی‌های داستانی یا بهره‌گیری از ابزارهای بلاغی، نشان می‌دهد و امتداد خط فکری-پژوهشی این نویسندگان را با در نظر گرفتن تنوع نگرشی و جهان‌بینی هر یک در طرز تلقی از ادبیات، جامعه و زندگی، شباهت‌ها و تفاوت‌های چشمگیر محتوایی، سبکی و بیانی در نامه‌های هر یک از آن‌ها را بازگو می‌کند. جامعه مورد بررسی در این رساله، نامه‌های چهار نویسنده برجسته از جمله: صادق هدایت، سیمین دانشور، جلال آل احمد و بزرگ علوی است. هدف این رساله، بررسی دیدگاه‌های ادبی و اجتماعی این نویسندگان در نامه‌های آنان بوده است.

کشاورزی، توکلی (۱۳۹۲)، در پژوهشی به بررسی «نامه و نامه‌نگاری در تاریخ بیهقی و مقایسه آن با

شاهنامه» پرداخته است. جامعه آماری در این پژوهش، کل نام‌های موجود در کتاب بیهقی و شاهنامه فردوسی است. هدف اصلی در این پژوهش معرفی دو اثر بزرگ ادب فارسی، بررسی موارد مشترک نام‌نگاری از نظر انگیزه نوشتن، لحن و موضوع بوده است. جعفری (۱۳۹۵)، در پژوهشی به بررسی «نام‌های عاشقانه در مشهورترین منظومه‌های غنایی ادب فارسی» پرداخته است. هدف اصلی این پژوهش، شناسایی مضامین بیان شده در نام‌های موجود در داستان‌های عاشقانه ادب فارسی است. جامعه پژوهشی ۱۶ اثر مشهور ادب غنایی است.

استنلی^۱ (۲۰۱۵)، در پژوهشی با عنوان «آیا نام با توجه به ورود و پیشرفت فناوری‌های جدید مرده است؟» به بررسی این پرداخته که آیا با ورود تکنولوژی نام‌ها از بین رفته یا نه؟ بررسی‌های که روی نام‌هایی که از گذشته به جا مانده نشان داده که سبک غالب موجود در نام‌ها در گذشته و حال یکی بوده، محتوای نام‌های گذشته و ایمیل‌های امروزه که برای نام‌ها و نام‌نگاری استفاده می‌شود یکی است و تنها شکل ارسالی نام‌ها فرق کرده.

استوارت^۲ (۲۰۱۷) در مقاله‌ای با عنوان «سخنرانی غم و اندوه مشترک: تجزیه و تحلیل نام‌های خانواده مایکل براون» به بررسی و تجزیه و تحلیل نام‌های نوشته شده توسط واندان جانسون و سیرینا فولتون به خانواده مایکل براون پرداخته شده، هدف از این پژوهش کشف فرایند بهبودی در میان کلمات بیان شده در نام‌ها بوده است. روش استفاده شده در این پژوهش یک چهارچوب که شامل شش فاکتور از جمله: ایجاد اعتبار، ستایش برای مرحوم، افشای احساسات، نسخه‌هایی برای مقابله با مشکل، مقابله با هیجانات با تأکید بر تفکر مثبت وجود دارد. نتیجه به دست آمده از این پژوهش نشان می‌دهد این سه خانواده، یعنی: براون، جانسون و فولتون همه قربانی یک جنایت علیه سیاه پوستان شده‌اند و از طریق نام‌ها به ابراز همدردی و ابراز احساسات پرداخته‌اند و فرایند بهبودی را از میان کلمات بیان شده در نام‌ها می‌توان به خوبی مشاهده کرد.

اکثر پژوهش‌هایی که در مورد نام‌ها موجود است، در دو گروه تاریخ و ادبیات صورت گرفته و همه این پژوهش‌ها برای به دست آوردن اطلاعات از لابه لای نام‌ها جهت پاسخ‌گویی به مسائل پژوهشی موجود بوده است. علاوه بر آن، هر گروه نیز با توجه به ماهیت رشته خود به بررسی نام‌ها پرداخته‌اند. در پژوهش حاضر در مورد نام‌های ادیبان، ماهیت رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی مد نظر بوده و بررسی محتوای نام‌ها جهت رسیدن به هدف اصلی علم اطلاعات و دانش‌شناسی که شناسایی اطلاعات و معرفی به جامعه استفاده کننده، است. هدف این پژوهش، شناسایی وضعیت ظاهری نام‌ها بر اساس اجزای تشکیل دهنده نام‌ها و شناسایی وضعیت موضوعات بیان شده در نام‌های ادیبان در طی سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۹ است و همچنین این پژوهش به دنبال پاسخگویی به سؤالات زیر است:

فراوانی نامه‌های نوشته شده در سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۹ چگونه است؟ وضعیت فرستنده و گیرنده و نوع پاسخگویی نامه‌ها در سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۹ چگونه است؟ وضعیت پراکندگی نامه‌ها در سال‌ها ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۹ چگونه است؟ وضعیت موضوعات بیان شده در نامه‌ها چگونه است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر هدف کاربردی است و برای اجرای آن از روش تحلیل محتوای کمی استفاده شده است. واحد زمینه، کل متن هر نامه و واحد ثبت، موضوعات بیان شده در نامه‌ها است. انتخاب مقوله‌ها و واحدها در مرحله بعد صورت گرفته و متغیرهای پژوهش از این طریق شناسایی شده‌اند. جهت تحلیل نامه‌ها، ۲۳ مقوله اختصاص داده شده است. هر یک از مقوله‌ها دارای یک یا چند واحد ثبت است. با شناسایی موضوعات موجود در مقاله‌ها و کدگذاری داده‌ها، امکان بررسی و تحلیل پیام‌ها فراهم شده است. جامعه پژوهش شامل ۸۵۹ نامه است که ادیبان در طی سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۹ به همسران خود نوشته‌اند و در قالب ۶ عنوان کتاب است که با عناوین: مثل خون در رگ‌های من، برسد به دست پوران عزیزم، اولین تپش‌های عاشقانه قلبم، نامه‌های سیمین دانشور به جلال آل احمد (منتشر شده در ۳ جلد) در دهه اخیر به چاپ رسیده است. واحد تحلیل در این پژوهش، کل متن هر نامه است. پس از انتخاب واحد تحلیل یا همان زمینه به تدوین مقوله‌ها و زیر مقوله‌های نامه‌ها پرداخته شده، سپس داده‌های جمع‌آوری شده کدگذاری شده و با توجه به سؤال‌های پژوهش، داده‌ها با کمک نرم‌افزار آماری اکسل و اس. پی. اس. ۱۶ تحلیل شده‌اند. دلیل اینکه این بازه زمانی انتخاب شده، انتشار این نامه‌ها به صورت رسمی در قالب کتاب بوده که در دسترس پژوهشگران قرار داشته است.

یافته‌های پژوهش

جامعه مورد نظر از دو جهت مورد بررسی قرار گرفته است. بُعد ظاهری نامه‌ها و بُعد محتوایی نامه‌ها. در سؤالات اول تا سوم بُعد ظاهری نامه‌ها - که شامل: فرستنده و گیرنده، تاریخ، مبدأ و مقصد، نوع پاسخگویی و تعداد نامه‌ها می‌شود - مورد بررسی قرار گرفته است. در سؤال چهارم بخش محتوای نامه‌ها (موضوعات بیان شده در نامه‌ها) با توجه به ۲۳ مقوله اصلی که هر مقوله دارای واحدهای ثبتی است، مورد بررسی قرار گرفته است.

پرسش اول

فراوانی نامه‌های نوشته شده در سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۹ چگونه است؟

برای پاسخگویی به این پرسش، تاریخ ارسال ۸۵۹ نامه نوشته شده در بازه زمانی مورد نظر مورد بررسی قرار گرفت.

جدول (۱) نامه‌های نوشته شده طی سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۹ به تفکیک سال

سال	۱۳۳۰	۱۳۳۱	۱۳۳۲	۱۳۳۳	۱۳۳۴	۱۳۳۸	۱۳۳۹	۱۳۴۱	۱۳۴۲	۱۳۴۳	۱۳۴۴	۱۳۴۵	۱۳۴۷	۱۳۴۹
فراوانی	۴	۲۰۵	۲۲۷	۱۰	۸	۱۹	۱۰	۲۱۱	۷۴	۲۱	۶۵	۳	۱	۱
درصد فراوانی	۰/۵	۲۳/۹	۲۶/۴	۱/۲	-/۹	۲/۲	۱/۲	۲۴/۶	۸/۶	۲/۴	۷/۶	۰/۳	۰/۱	۰/۱

همانطور که در جدول ۱ نمایان است بیشترین نامه‌ها متعلق به سال‌های ۱۳۳۲ (۲۶/۴ درصد)، ۱۳۴۱ (۲۴/۶ درصد) ۱۳۳۱ (۲۳/۹ درصد) بوده است.

پرسش دوم

وضعیت فرستنده و گیرنده و نوع پاسخگویی نامه‌ها در سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۹ چگونه است؟

جهت پاسخگویی به سؤال فوق، فرستنده و گیرنده نامه‌ها و همچنین نوع پاسخگویی نامه‌ها مورد بررسی قرار گرفت و نتایج مربوط به آن در جدول ۲ قابل مشاهده است.

جدول (۲) فرستنده و گیرنده نامه‌های نوشته شده طی سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۹

اسامی	فرستنده									گیرنده		
	جلال آل احمد	سیمین دانشور	احمد شاملو	فروغ فرخزاد	علی شریعتی	سیمین دانشور	آل احمد	ایدا سرکیسیان	پرویز شاپور	پوران شریعت رضوی	جمع	
	۴۳۶	۳۱۷	۳۰	۴۷	۲۹	۴۳۶	۳۱۷	۳۰	۴۷	۲۹	۸۵۹	

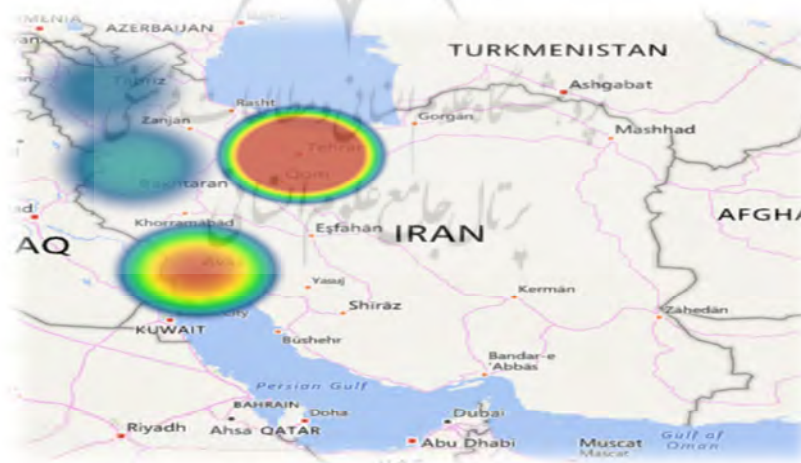
یافته‌های پرسش دوم نشان داد که جلال آل احمد، سیمین دانشور و فروغ فرخزاد به ترتیب با ۴۳۶، ۳۱۷ و ۴۷ نامه دارای بیشترین نامه ارسالی بودند. از سوی دیگر سیمین دانشور (۵۰/۸ درصد)، جلال آل احمد (۳۶/۹ درصد) و پرویز شاپور (۵/۵ درصد) بیشترین نامه را دریافت نموده‌اند. برای پاسخگویی به قسمت دوم سؤال فوق، در این بخش نامه‌ها به دو قسمت خطابی و خطابی - جوابی تقسیم شده،

نامه‌های خطابی یعنی نامه‌هایی که فقط به صورت خطابی برای گیرنده فرستاده شده و هیچ جوابی داده نشده، اما نامه‌های خطابی - جوابی نامه‌هایی هستند که بین فرستنده و گیرنده خطاب به هم نوشته و پاسخ نیز داده شده. نتایج به دست آمده از بررسی کل نامه‌های در دسترس که به تعداد ۸۵۹ بوده، نوع پاسخگویی خطابی با فراوانی ۱۰۶ و ۱۲/۳ درصد و خطابی - جوابی با فراوانی ۷۵۳ و ۸۷/۷ درصد است که با توجه به آمار توصیفی به دست آمده بیشترین فراوانی به نامه‌های خطابی - جوابی تعلق دارد. نویسندگان نیز به تفکیک مورد بررسی قرار گرفتند. نتایج به دست آمده از این بررسی نشان داد که در نامه‌های از نوع خطابی، شریعتی ۲۹ مورد (۲۷/۴ درصد)، فروغ‌فرخ زاد ۴۷ مورد (۴۴/۳ درصد) و شاملو ۳۰ مورد (۲۸/۳ درصد) نامه نوشته‌اند. بیشترین نوع نامه خطابی برای فرخ‌زاد و کمترین برای شریعتی است. در نوع نامه‌های خطابی - جوابی، جلال آل احمد ۴۳۶ مورد (۵۷/۹ درصد) و دانشور ۳۱۷ مورد (۴۲/۱ درصد) نامه نوشته‌اند که بیشترین نامه‌های خطابی و جوابی برای جلال آل احمد است.

پرسش سوم

وضعیت پراکندگی نامه‌ها در سال‌های ۱۳۳۰ تا ۱۳۴۹ چگونه است؟

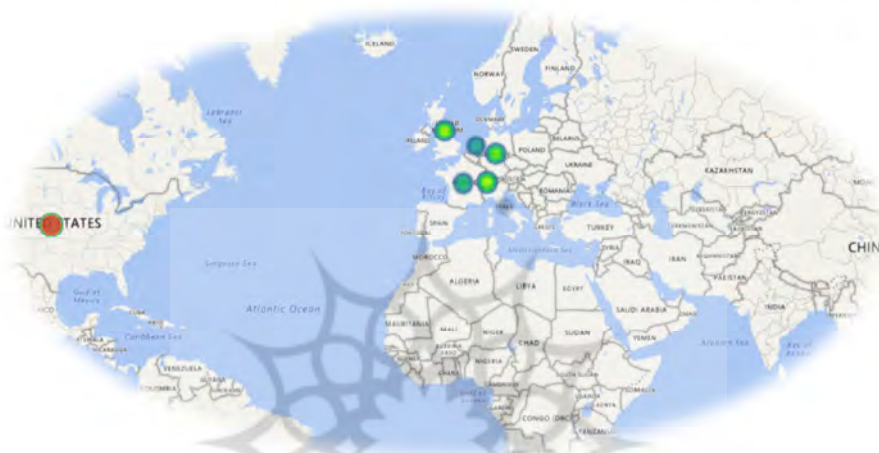
برای پاسخگویی به وضعیت پراکندگی جغرافیای نامه‌ها، نامه‌ها به دو دسته ملی و بین‌المللی تقسیم شده‌اند. نامه‌های ملی به نامه‌هایی اطلاق می‌شود که مبدأ و مقصد آن یکی از شهرهای ایران است. نامه‌های بین‌المللی به نامه‌هایی اطلاق می‌شود که مبدأ یا مقصد آن کشوری به‌غیر از ایران است.

تصویر (۱) نقشه حرارتی پراکندگی جغرافیایی نامه‌ها در سطح ملی

مطابق با داده‌های نقشه، در میان مبدأ ارسال نامه‌ها، شهرهای تهران (۵۷)، سنندج (۷) و تبریز (۵) به ترتیب در رتبه اول تا سوم قرار داشتند. همچنین دو شهر تهران و اهواز با ۳۹ و ۳۰ دارای بیشترین فراوانی مقصد نامه‌ها بودند. لازم به ذکر است از مجموع نامه‌های مورد بررسی مبدأ و مقصد ۶۹ نامه یکی از شهرهای ایران بوده است.

تصویر (۲) نقشه حرارتی پراکندگی جغرافیایی نامه‌ها در سطح بین‌المللی

در میان نامه‌های مورد بررسی، ۷۹۰ نامه از نوع بین‌المللی بود و از آنجایی که تمامی این نامه‌ها متعلق به ایران است، مطابق با داده‌های نقشه، بیشترین نامه‌های دریافتی ایران از کشور آمریکا با (۳۱/۳) درصد و بیشترین نامه‌های ارسالی ایران نیز به کشور آمریکا با (۳۱/۱) درصد بود.

پرسش چهارم

وضعیت موضوعات بیان شده در نامه‌ها چگونه است؟

به‌منظور پاسخگویی به این پرسش، متن هر ۸۵۹ نامه بررسی و تحلیل محتوا شد. پس از تعیین مقوله‌های اصلی و واحدهای ثبتی، کدگذاری و با استفاده از نرم‌افزارهای میکروسافت اکسل و اس.پی.اس.اس مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در ادامه یافته‌های مربوطه، ۲۳ مقوله اصلی به صورت کلی، سپس یافته‌های مربوط به هر مقوله اصلی با توجه به زیر مقوله‌های فرعی به صورت جداگانه ارائه خواهد شد.

جدول (۳) توزیع فراوانی مقوله‌های اصلی کتاب‌های نامه‌ای طی سال‌های ۱۳۴۹-۱۳۳۰

مقوله اصلی	فراوانی	درصد فراوانی
سیاست	۴۰۰	۴۶/۶
آثار ادبی	۳۹۰	۴۵/۴
مجلات	۲۵۶	۲۹/۸
هیجان	۲۳۰	۲۶/۸
هنر و فرهنگ	۲۰۶	۲۴
اوضاع اقتصادی	۱۵۹	۱۸/۵
ادیان	۱۴۵	۱۶/۹
بهداشت و سلامت	۱۱۶	۱۳/۵
انواع ادبی	۱۱۱	۱۲/۹
اخلاق	۱۰۴	۱۲/۱
انتشارات	۱۰۰	۱۱/۶
آداب و رسوم	۸۸	۱۰/۲
تعلیم و تربیت	۷۶	۸/۸
روزنامه	۷۲	۸/۴
گردهمایی‌ها	۶۹	۸
دانشگاه‌ها	۶۴	۷/۵
کتابداری و اطلاع رسانی	۵۵	۶/۴
وسایل ارتباطی	۵۳	۶/۲
انجمن‌ها	۵۳	۶/۲
فلسفه	۴۸	۵/۶
روان رنجوری	۴۶	۵/۴
سبک‌های ادبی	۴۴	۵/۱
حقوق	۲۸	۳/۳

تجزیه و تحلیل داده‌های توصیفی براساس تعداد فراوانی ۲۳ مقوله اصلی، حاکی از آن بود که در میان نامه‌های مورد بررسی، مقوله سیاست با ۴۶/۶ درصد دارای بیشترین فراوانی و پس از آن مقوله‌های آثار ادبی با ۴۵/۴ درصد و مجلات با ۲۹/۸ درصد در رتبه‌های بعدی قرار داشتند. همچنین مقوله‌های حقوق با ۳/۳ درصد، روان رنجوری با ۵/۶ درصد و سبک‌های ادبی با ۵/۱ درصد، دارای کمترین فراوانی بودند.

مقوله سیاست: مقوله سیاست دارای واحدهای ثبتی: (۱) سیاستمداران، (۲) مجلس، (۳) نمایندگان مجلس، (۴) ریس جمهور، (۵) نخست وزیر، (۶) رهبران سیاسی، (۷) سازمان امنیت، (۸) انقلاب، (۹) معاهدات بین‌المللی و (۱۰) احزاب است.

جدول (۴) توزیع فراوانی واحدهای ثبتی مقوله سیاست

زیر مقوله	فراوانی	درصد فراوانی ^۳
سیاستمداران	۱۰۰	۱۱/۶
مجلس	۱۱	۱/۳
نمایندگان مجلس	۲۱	۲/۴
رئیس‌جمهور	۱۸	۱/۲
نخست‌وزیر	۴۶	۵/۴
رهبران سیاسی	۱۸	۲/۱
سازمان امنیت	۶	۰/۷
انقلاب	۲۲	۲/۶
معاهدات بین‌المللی	۴	۰/۵
احزاب	۱۵۴	۱۷/۹
مجموع	۴۰۰	۴۶/۶

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌کنید، نتایج به دست آمده از این بررسی نشان می‌دهد که واحدهای ثبتی احزاب (۱۵۴) و سیاستمداران (۱۰۰) دارای بیشترین فراوانی در میان نامه‌ها بودند. واحد ثبتی معاهدات بین‌المللی (۴) دارای کمترین فراوانی در میان نامه‌ها بود. در میان نامه‌ها مقوله سیاست با فراوانی (۴۰۰) بیشترین موضوعی بود که به آن پرداخته شده بود.

مقوله آثار ادبی: این مقوله دارای ۶ واحد ثبتی است: (۱) آثار جلال آل احمد، (۲) آثار سیمین دانشور، (۳) آثار فروغ فرخ زاد، (۴) آثار احمدشاملو، (۵) آثار نویسندگان داخلی، (۶) آثار نویسندگان خارجی. در مقوله آثار ادبی بیشترین فراوانی مربوط به آثار جلال آل احمد است. مقوله آثار ادبی در کل نامه‌ها ۳۹۰ بار بیان شده است.

مقوله مجلات: مقوله مجلات دارای واحدهای ثبتی: (۱) مهرگان، (۲) مهر ایران، (۳) علم و زندگی، (۴) تهران مصور، (۵) شاهد، (۶) نیروی سوم، (۷) ریدردایجست، (۸) لایف اند لترز، (۹) هارپر، (۱۰) ایران ما،

(۱۲ کتاب ماه، ۱۲ اخبارروز، ۱۳ راهنمای کتاب، ۱۴ فردوسی، ۱۵ خواندنی‌ها، ۱۶ آرش، ۱۷ تایم، ۱۸) اندیشه و هنر است.

جدول (۵) توزیع فراوانی واحدهای ثبتی مقوله مجلات

زیر مقوله	فراوانی	درصد فراوانی
مهرگان	۸	۰/۹
مهر ایران	۱۳	۱/۵
علم و زندگی	۳۶	۴/۲
تهران مصور	۲۹	۳/۴
شاهد	۱۱	۱/۳
نیروی سوم	۲۸	۳/۳
ریدر دایجست	۸	۰/۹
لایف اند لترز	۹	۱
هارپر	۶	۰/۷
ایران ما	۱۶	۱/۹
اخبار روز	۳	۰/۳
کتاب ماه	۱۹	۲/۲
راهنمای کتاب	۳	۰/۳
اندیشه و هنر	۱۳	۱/۵
فردوسی	۱۱	۱/۳
خواندنی‌ها	۲	۰/۲
آرش	۱۷	۲
تایم	۲۴	۲/۸
مجموع	۲۵۶	۲۹/۸

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌شود، نتایج به دست آمده نشان می‌دهد واحدهای ثبتی علم و زندگی (۳۶)، تهران مصور (۲۹) و تایم (۲۴) در میان نامه‌های مورد بررسی دارای بیشترین فراوانی هستند. واحد ثبتی خواندنی‌ها (۲) در میان نامه‌های مورد بررسی، دارای کمترین فراوانی بوده است. ضمن اینکه در مجموع حدود ۲۹/۸ درصد از نامه‌ها، موضوع مرتبط با مقوله مجلات داشتند.

مقوله هیجان: این مقوله دارای ۷ واحد ثبتی است که عبارت‌اند از: (۱) عشق، (۲) بدبینی، (۳) رنج،

۴) دل‌تنگی و بی‌قراری، ۵) محرومیت عاطفی، ۶) یأس و ناامیدی و ۷) رفتار جنسی. در حدود ۲۶/۸ درصد، (۲۳۰ فراوانی) به این موضوع پرداخته شده است.

مقوله هنر و فرهنگ: دارای ۵ واحد ثبتی است: ۱) موزه، ۲) فیلم، ۳) تئاتر، ۴) نقاشی و ۵) موسیقی. در مجموع در کل نامه‌ها ۲۰۶ بار، (حدود ۲۴ درصد) به مقوله هنر و فرهنگ پرداخته شده است.

مقوله اوضاع اقتصادی: دارای ۴ واحد ثبتی است که عبارتند از: ۱) درآمد و هزینه، ۲) خانه‌سازی، ۳) گرانی و ۴) خرید و فروش. در کل نامه‌های مورد بررسی حدود ۱۸/۵ درصد (با فراوانی ۱۵۹) به مقوله اوضاع اقتصادی پرداخته شده است.

مقوله ادیان: دارای ۵ واحد ثبتی است: ۱) کتاب‌های مقدس، ۲) پیامبران، ۳) اماکن مذهبی، ۴) آداب و رسوم مذهبی و ۵) نظام‌های مذهبی. در کل نامه‌های مورد بررسی حدود ۱۶/۹ درصد (با فراوانی ۱۴۵) به مقوله ادیان پرداخته شده است.

مقوله بهداشت و سلامت: دارای ۳ واحد ثبتی است که عبارتند از: ۱) بیماری و معاینه، ۲) مراکز درمانی، ۳) بارداری. در کل نامه‌های مورد بررسی حدود ۱۳/۵ درصد (با فراوانی ۱۱۶) به مقوله بهداشت و سلامت پرداخته شده است.

مقوله انواع ادبی: دارای واحدهای ثبتی: ۱) شعر، ۲) مقاله، ۳) نمایش‌نامه و ۴) سناریو است.

جدول (۶) توزیع فراوانی واحدهای ثبتی مقوله انواع ادبی

زیر مقوله	فراوانی	درصد فراوانی
شعر	۴۵	۵/۲
مقاله	۲۷	۳/۱
نمایش‌نامه	۲۴	۲/۸
سناریو	۱۵	۱/۷
مجموع	۱۱۱	۱۲/۹

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌کنید، نتایج به دست آمده در این مقوله نشان می‌دهد که واحدهای ثبتی شعر (۵/۲ درصد)، مقاله (۳/۱ درصد) و نمایش‌نامه (۲/۸ درصد) دارای بیشترین فراوانی در میان نامه‌ها بودند. واحد ثبتی سناریو (۱۵) دارای کمترین فراوانی در میان نامه‌ها بوده است. ضمن اینکه در مجموع حدود ۱۲/۹ درصد از نامه‌ها موضوع مرتبط با مقوله انواع ادبی داشتند.

مقوله اخلاق: دارای ۷ واحد ثبتی است: (۱) نرم خویی، (۲) قناعت، (۳) سپاسگزاری، (۴) ادب، (۵) وفاداری، (۶) تعهد، (۷) بدهنی. حدود ۱۲/۱ درصد (با فراوانی ۱۰۴) از کل نامه‌های مورد بررسی، به مقوله اخلاق پرداخته اند.

مقوله انتشارات: دارای واحدهای ثبتی: (۱) امیرکبیر، (۲) ابن سینا، (۳) دانش، (۴) فرانکلین، (۵) معرفت، (۶) کارنگی، (۷) کتاب جیبی، (۸) دانش، (۹) اندیشه است.

جدول (۷) توزیع فراوانی واحدهای ثبتی مقوله انتشارات

زیر مقوله	فراوانی	درصد فراوانی
امیرکبیر	۳۳	۳/۸
ابن سینا	۴	۰/۵
دانش	۱۴	۱/۶
فرانکلین	۱۳	۱/۵
معرفت	۱۳	۱/۵
کارنگی	۵	۰/۶
کتاب جیبی	۱۰	۱/۲
اندیشه	۳	۰/۳
دانش	۵	۰/۶
مجموع	۱۰۰	۱۱/۶

همانطور که در جدول فوق مشاهده می‌کنید، نتایج به دست آمده از این مقوله نشان می‌دهد که واحد ثبتی امیرکبیر (۳۳) دارای بیشترین فراوانی در میان نامه‌ها است. مقوله ثبتی اندیشه (۳) دارای کمترین فراوانی در میان نامه‌ها است. ضمن اینکه در مجموع حدود ۱۱/۶ درصد از نامه‌ها موضوع مرتبط با مقوله انتشارات دارند.

مقوله آداب و رسوم: دارای ۵ واحد ثبتی است. (۱) جشن، (۲) رقص، (۳) سوغات، (۴) اعیاد و (۵) آداب و معاشرت. در کل نامه‌های مورد بررسی حدود ۱۰/۲ درصد با فراوانی (۸۸) به مقوله آداب و رسوم پرداخته شده است.

مقوله تعلیم و تربیت: دارای ۴ واحد ثبتی است که عبارتند از: (۱) تحصیل در خارج از کشور، (۲) رساله دکتری، (۳) آموزگاران و (۴) امکانات دانشجویی. در کل نامه‌های بررسی شده حدود ۸/۷ درصد (با فراوانی ۷۶) به مقوله تعلیم و تربیت پرداخته اند.

مقوله روزنامه: دارای واحدهای ثبتی: (۱) اطلاعات، (۲) کیهان، (۳) واشنگتن پست، (۴) دیلی میرو و (۵) کیسچن ساینس مونیتور است.

جدول (۸) توزیع فراوانی واحدهای ثبتی مقوله روزنامه

زیر مقوله	فراوانی	درصد فراوانی ^۴
اطلاعات	۱۸	۱/۲
کیهان	۳۹	۴/۵
واشنگتن پست	۶	۰/۷
دیلی میرو	۳	۰/۳
کیسچن ساینس مونیتور	۶	۰/۷
مجموع	۷۲	۸/۴

مطابق با داده‌های جدول فوق واحدهای ثبتی کیهان (۳۹)، اطلاعات (۱۸) دارای بیشترین فراوانی در میان نامه‌ها بودند. واحد ثبتی دیلی میرو (۳) دارای کمترین فراوانی در میان نامه‌های مورد بررسی بوده است. ضمن اینکه در مجموع حدود ۸/۴ درصد از نامه‌ها موضوع مرتبط با مقوله روزنامه داشتند.

مقوله گردهمایی‌ها: دارای واحدهای ثبتی: (۱) سمینار، (۲) کنفرانس، (۳) کنگره و (۴) سخنرانی است.

جدول (۹) توزیع فراوانی واحدهای ثبتی مقوله گردهمایی‌ها

زیر مقوله	فراوانی	درصد فراوانی
سمینار	۲۲	۲/۶
کنفرانس	۲۴	۲/۸
کنگره	۱	۰/۱
سخنرانی	۲۲	۲/۶

مطابق با داده‌های جدول فوق واحدهای ثبتی کنفرانس (۲۴)، سمینار (۲۲) و سخنرانی (۲۲) در میان نامه‌ها دارای بیشترین فراوانی بودند. کمترین فراوانی مربوط به واحد ثبتی کنگره (۱) بود. ضمن اینکه در مجموع ۸ درصد از نامه‌ها موضوع مرتبط با مقوله گردهمایی‌ها داشتند.

مقوله دانشگاه: دارای ۵ واحد ثبتی است که عبارتند از: (۱) تهران، (۲) استنفرد، (۳) ییل، (۴) هاروارد، و (۵) سوربن. در کل نامه‌های مورد بررسی حدود ۷/۵ درصد به مقوله دانشگاه پرداخته شده است.

مقوله کتابداری و اطلاع‌رسانی: دارای ۳ واحد ثبتی است: (۱) مطالعه، (۲) کتابخانه، (۳) کتاب

درمانی. در کل نامه‌های مورد بررسی حدود ۶/۴ درصد (با فراوانی ۵۵) به مقوله کتابداری و اطلاع رسانی پرداخته شده است.

مقوله وسایل ارتباطی: این مقوله دارای ۴ واحد ثبتی است که عبارتند از: (۱) پست، (۲) تلگراف، (۳) تلفن، و (۴) رادیو. در کل نامه‌های بررسی شده حدود ۶/۲ درصد (با فراوانی ۵۳) به مقوله وسایل ارتباطی پرداخته شده است.

مقوله انجمن‌ها: دارای واحدهای ثبتی: (۱) انجمن قلم، (۲) انجمن فرهنگی ایران و آمریکا، (۳) انجمن ایران و فرانسه، (۴) انجمن فرهنگی ایران، (۵) انجمن ایران و انگلیس و (۶) انجمن دانشجویان ایرانی مقیم فرانسه است.

جدول (۱۰) توزیع فراوانی واحدهای ثبتی مقوله انجمن‌ها

درصد فراوانی	فراوانی	زیر مقوله
۱/۶	۱۴	انجمن قلم
۱/۷	۱۵	انجمن فرهنگی ایران و آمریکا
۰/۶	۵	انجمن ایران و فرانسه
۱/۳	۱۱	انجمن فرهنگی ایران
۰/۶	۵	انجمن ایران و انگلیس
۰/۳	۳	انجمن دانشجویان ایرانی مقیم فرانسه
۶/۲	۵۳	مجموع

مطابق با داده‌های جدول فوق، واحدهای ثبتی انجمن فرهنگی ایران و آمریکا (۱۵) و انجمن قلم (۱۴) دارای بیشترین فراوانی در میان نامه‌ها بودند. واحد ثبتی انجمن دانشجویان ایرانی مقیم فرانسه (۳) دارای کمترین فراوانی در میان نامه‌ها بود. ضمن اینکه در مجموع ۶/۲ درصد از نامه‌ها موضوع مرتبط با مقوله انجمن‌ها داشتند.

مقوله فلسفه: دارای ۲ واحد ثبتی است که عبارتند از: (۱) مکتب‌های فلسفی، (۲) فلاسفه. در کل نامه‌های مورد بررسی حدود ۵/۶ درصد (با فراوانی ۴۸) به مقوله فلسفه پرداخته شده است.

مقوله روان رنجوری: دارای واحدهای ثبتی: (۱) افسردگی، (۲) اضطراب و فشار روانی است.

جدول (۱۱) توزیع فراوانی واحدهای ثبتي مقوله روان رنجوری

زیر مقوله	فراوانی	درصد فراوانی
افسردگی	۱۹	۲/۲
اضطراب	۱۶	۱/۹
فشار روانی	۱۱	۱/۳
مجموع	۴۶	۵/۴

در این مقوله واحد ثبتي افسردگی (۱۹) دارای بیشترین فراوانی در میان نامه‌ها بود. واحد ثبتي فشار روانی (۱۱) دارای کمترین فراوانی در میان نامه‌ها بود. ضمن اینکه در مجموع ۵/۴ درصد از نامه‌ها موضوع مرتبط با مقوله روان رنجوری داشتند.

مقوله سبک‌های ادبی: دارای واحدهای ثبتي عرفانی، سور رئالیسم، رمانتیسم و رئالیسم است.

جدول (۱۲) توزیع فراوانی واحدهای ثبتي مقوله سبک‌های ادبی

زیر مقوله	فراوانی	درصد فراوانی
عرفانی	۷	۰/۸
سور رئالیسم	۶	۰/۷
کلاسیسم	۷	۰/۸
رمانتیسم	۱۰	۱/۲
رئالیسم	۱۴	۱/۶
مجموع	۴۴	۵/۱

مطابق با یافته‌های جدول فوق، واحدهای ثبتي رئالیسم (۱۴) و رمانتیسم (۱۰)، دارای بیشترین فراوانی در میان نامه‌ها بودند. واحد ثبتي سوررئالیسم (۶) دارای کمترین فراوانی در میان نامه‌ها بوده است. ضمن اینکه در مجموع حدود ۵/۱ درصد از نامه‌ها موضوع مرتبط با مقوله سبک‌های ادبی داشتند.

مقوله حقوق: دارای ۵ واحد ثبتي است که عبارتند از: (۱) مهریه، (۲) طلاق، (۳) دادگاه خانواده، (۴) عشر دولتی، و (۵) اعلامیه‌های بین‌المللی. در کل نامه‌های مورد بررسی، کمترین مقوله بیان شده با حدود ۳/۳ درصد و فراوانی (۲۸) مقوله حقوق بوده است.

نتیجه

در این مقاله مشخص شد بیشترین فراوانی نامه‌ها در طی این سال‌ها مربوط به سال‌های ۱۳۳۲، ۱۳۳۱ و ۱۳۴۱ بوده است. از دلایل فراوانی نامه‌ها در طی این سال‌ها از این موارد می‌توان نام برد: (۱) سفر سیمین دانشور جهت تحصیل به آمریکا در سال‌های ۱۳۳۱ و ۱۳۳۲؛ سیمین دانشور و جلال آل احمد در طی این سال‌ها به وسیله نامه به‌طور مداوم با هم ارتباط داشتند و بیشترین نامه‌نگاری مربوط به این دو شخص بود. (۲) نامه‌نگاری فروغ فرخ‌زاد در سال ۱۳۳۲ به همسرش پرویز شاپور؛ فروغ فرخ‌زاد و پرویز شاپور بعد از ازدواج به اهواز رفتند. به دلیل اینکه محل کار پرویز شاپور آن زمان در اهواز بود، فروغ بعد از گذشت مدتی برای دیدار خانواده به تهران آمده و در این مدت به وسیله نامه با همسرش ارتباط برقرار می‌کرد. از دلایل فراوانی نامه‌نگاری در سال ۱۳۴۱ می‌توان به این موارد اشاره کرد: الف) سال ۱۳۴۱ دقیقاً زمانی است که احمد شاملو با آیدا سرکیسیان آشنا شده و شروع به نامه‌نگاری با او می‌کند؛ ب) جلال آل احمد در این سال برای شرکت در گردهمایی و سیاحت به اروپا سفر می‌کند. آل احمد و دانشور در طول این مدت، به‌طور مداوم به وسیله نامه با همدیگر در ارتباط بودند. تنها محمل ارتباطی و معمول‌ترین روش برقراری ارتباط در آن دوره، با توجه به پیشرفت‌های فناوری نامه بوده و نامه‌نگاری‌های فراوانی میان مردم صورت می‌گرفته است و قشر ادیبان نیز مستثنا از این امر نبوده‌اند و از این وسیله (نامه) برای برقراری ارتباط و سایر اهدافی که در پس نامه‌نگاری بوده استفاده می‌کرده‌اند. دلایل گوناگونی سبب نامه و نامه‌نگاری میان اشخاص بوده است. یکی از این عوامل، دوری افراد از خانواده و دوستان است که برای برقراری ارتباط و سایر اهداف مورد نظر از نامه و نامه‌نگاری استفاده می‌کردند.

یافته‌ها در مورد پرسش دوم نشان داد فراوانی نامه‌ها به تفکیک هر گروه فرستنده و گیرنده از این قرار است: جلال آل احمد (۴۳۶)، سیمین دانشور (۳۱۷)، احمد شاملو (۳۰)، فروغ فرخ‌زاد (۴۷)، علی شریعتی (۲۹). در این میان، بیشترین نامه‌نگاری‌ها به ترتیب متعلق به جلال آل احمد (۴۳۶)، سیمین دانشور (۳۱۷) و فروغ فرخ‌زاد (۴۷) بوده است. با توجه به مطالعه نامه‌های ادیبان، فراوانی زیاد نامه در بین این سه ادیب دلایلی دارد که به اختصار بیان می‌شود:

سیمین دانشور و جلال آل احمد به نامه‌نگاری به‌عنوان یکی از سرگرم‌کننده‌ترین کارهای روزانه خود نگاه می‌کردند. در واقع این دو فرد تمام دغدغه‌های روزانه خود را با نوشتن نامه به همدیگر تسکین می‌دادند. سیمین دانشور بعد از مدت کوتاهی از شروع زندگی زناشویی خود به آمریکا سفر کرد. دوری، عشق، وابستگی و دل‌تنگی و بی‌قراری، سبب نامه‌نگاری فراوان میان این دو نفر شد. به‌خصوص وابستگی‌ای که

جلال آل احمد به سیمین دانشور داشت، سبب نامه‌نگاری زیاد آل احمد به سیمین در این سال‌ها شد. عامل دیگر که سبب نامه‌نگاری زیاد میان دانشور و آل احمد بود، وجه مشترک آن‌ها در کارهای فرهنگی و ادبی بود. آن‌ها در تمام مراحل نوشتن یک اثر ادبی و یا یک کار فرهنگی با همدیگر در تعامل و مشورت بودند. پرداختن به این موضوع در نامه‌ها بسیار بارز و پراهمیت است.

یکی از خصوصیات بارز و قابل مشاهده در نامه‌های آل احمد و دانشور، فارغ نبودن از اوضاع مختلف جامعه در آن زمان بود. در واقع خبررسانی یا اطلاع‌رسانی، عامل دیگر نامه‌نگاری این دو نفر بود. فروغ فرخ‌زاد برای عیادت خانواده بعد از مدتی به تهران سفر کرده و تنها از طریق نامه‌نگاری با پرویز شاپور ارتباط برقرار می‌کرد. اما این تنها علت نامه‌نگاری به همسرش نبود؛ فروغ فرخ‌زاد به دلیل رابطه عاطفی سرد با خانواده پدری، تنها مأمن و مأوای خود را پرویز شاپور می‌دانست. عواملی مانند خلأ عاطفی، دل‌تنگی، عشق فروغ به شاپور، سبب نامه‌نگاری فروغ به همسرش در این سال‌ها شد.

کمترین تعداد نامه‌نگاری مربوط به علی شریعتی (۲۹) و احمد شاملو (۳۰) است، با توجه به متن نامه‌های شریعتی، یک از علت‌های کمی نامه‌نگاری، این بوده که همسرش مشتاق به نامه نوشتن نبود و شریعتی در نامه‌هایش از این کار پوران شریعت رضوی گلایه می‌کرد. احمد شاملو نیز در مدت آشنایی با آیدا، درگیر بسیاری از مشکلات خانوادگی بود و اکثر اوقات آیدا را به‌صورت حضوری ملاقات می‌کرد.

با توجه به یافته‌های به دست آمده، کمیت نامه‌نگاری میان ادیبان متفاوت بوده و دلایل این کمیت بیان شد؛ عواملی چون: دل‌تنگی، دوری، علاقه به این سبک نوشتن در ادیبان بسیار متغیر بود و سبب شد که کمیت نامه‌نگاری در میان آن‌ها نیز متفاوت باشد. یافته‌ها در مورد نوع پاسخگویی نامه‌ها، نشان داد که نوع نامه‌نگاری در میان ادیبان مورد مطالعه، به دو گونه خطاب و خطاب - جوابی بوده است. در واقع این افراد در نوع نامه‌نگاری به دو گروه تقسیم شدند: گروه اول که شامل فروغ فرخ‌زاد، علی شریعتی و احمد شاملو می‌شوند، نوع نامه‌نگاری هایشان خطاب بوده است؛ گروه دوم که شامل جلال آل احمد و سیمین دانشور می‌شوند، نوع نامه‌های آنها خطاب - جوابی بوده است. بیشترین نامه‌های خطاب از گروه اول، مربوط به فروغ فرخ‌زاد و بیشترین نامه‌های خطاب - جوابی مربوط به جلال آل احمد بوده است.

یافته‌ها در مورد پرسش سوم: در این بخش، پراکندگی نامه‌ها به دودسته نامه‌های ملی و بین‌المللی تقسیم شده، در سطح ملی ۶۹ نامه و در سطح بین‌المللی ۷۹۰ نامه ارسال شده است. همان‌طور که می‌دانید، نامه در آن دوره زمانی معمول‌ترین وسیله ارتباطی بوده و بسیاری از مردم از آن استفاده می‌کردند، اما طول جغرافیایی ارسال نامه‌ها متفاوت بوده است؛ گاه این نامه‌ها در یک سرزمین (کشور) و یا در سطح بین‌المللی میان افراد ردوبدل می‌شده است. توجه به فروانی نامه‌ها در کشورها (خارجی) و

شهرهای مبدأ و مقصد (داخلی) و اینکه پراکندگی جغرافیایی نامه‌ها تا به حال در هیچ پژوهشی انجام نشده، سبب پرداختن به وضعیت پراکندگی نامه‌ها در این پژوهش شد.

اما یافته‌های پرسش چهارم: جهت تحلیل محتوای نامه‌های ادیبان، با توجه به هدف اصلی و روشن شدن مسئله پژوهش از مقوله‌های موضوعی برای تحلیل محتوای نامه‌ها استفاده شد که منطبق با هدف اصلی پژوهش بوده و کل نامه‌ها را با توجه به ۲۳ مبحث موضوعی اصلی که در بردارنده موضوعات فرعی تر بوده، مورد بررسی قرار گرفته است. در پرسش چهارم کمیت هر مقوله اصلی با زیر مقوله‌ها توضیح داده شده است. ۲۳ مقوله اصلی شامل: مجلات، روزنامه، انتشارات، آثار ادبی، سبک‌های ادبی، انواع ادبی، مکتب‌های ادبی، سیاست، اوضاع اقتصادی، وسایل ارتباطی، روان رنجوری، هیجان، دانشگاه، تعلیم و تربیت، انجمن‌ها، فرهنگ و هنر، آداب رسوم، اخلاق، فلاسفه، مکتب‌های فلسفی، کتابداری و اطلاع‌رسانی گردهمایی و ادیان بوده است. یافته‌های پرسش چهارم نشان می‌دهد که مقوله سیاست (۴۰۰) بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده، بعد از سیاست، آثار ادبی (۳۹۰) و مجلات (۲۵۶) در رتبه دوم و سوم قرار دارند. مقوله یا (موضوع) سیاست از تعدادی واحد ثبت تشکیل شده و در این مقوله بیشترین فراوانی مربوط به واحد ثبت احزاب، سپس سیاستمداران و نخست‌وزیران بوده است. دلایلی که سبب پرداختن زیاد به موضوع سیاست در نامه‌ها شده به شرح زیر است:

احزاب از لحاظ کمیت و فعالیت سیاسی در بیشترین حد خود در آن دوره تاریخی بودند. از جمله این احزاب: حزب توده، نیروی سوم، روشنفکران، سوسیالیست، دمکرات، مارکسیست، حزب کارگر، مجاهدین خلق، حزب سوسیالیست زنان، کمونیسم، حزب کارگر انگلیس، حزب سوسیالیست فرانسه، حزب سوسیال‌دمکرات آلمان، حزب زنان دمکرات، جبهه ملی، حزب زحمتکش، آریا، ایران ما، سوم‌ها، پان ایرانیست، نهضت ملی، رستاخیز، ایران.

فعالیت جلال آل احمد در احزاب سیاسی مانند حزب توده و نیروی سوم؛ جلال آل احمد دارای شخصیت سیاسی بود و در اکثر نامه‌هایش به یکی از موضوعات سیاسی با سیمین پرداخته بود. ایران در آن زمان دوره پر تبوتاب سیاسی را داشته مانند: فعالیت احزاب، فعالیت‌های مصدق به‌عنوان نخست‌وزیر و سایر سیاسیون در بسیاری از امور کشوری و این امر در نامه‌های جلال آل احمد و سیمین دانشور بسیار مشهود بود.

ادیبان در هیچ دوره‌ای فارغ از مسائل پیرامون خود نبودند. مسائل بسیار مهمی را در یادداشت‌ها و نامه‌های آن‌ها در امور مختلف جامعه می‌توان یافت؛ مانند: مسائل سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و غیره. همچنین بسیاری از پژوهشگران با بررسی نامه‌های به‌جامانده از بزرگان جامعه توانسته‌اند از لابه‌لای

نامه‌های نوشته شده آنان به اطلاعات بسیار مفیدی دست پیدا کنند. آثار به‌جامانده از بزرگان در هر قالب و محملی که نوشته شده باشد، چه به‌قصد انتشار باشد یا نه، بعد از مدتی بنا به اهداف گوناگون پژوهشگران تبدیل به یک سند مهم در طول تاریخ می‌شود و می‌توان بسیاری از ناگفته‌ها را از میان آن‌ها یافت و در جهت روشن شدن بسیاری از امور از آن سود جست.

مقوله‌های اصلی آثار ادبی، مجلات، انواع ادبی، سبک‌های ادبی و انتشارات در نامه‌ها، مقوله‌های مرتبط به هم بودند. همان‌طور که از نام این ادیبان مشخص است آن‌ها در زمینه نوشتن و نشر آثار ادبی در مجلات گوناگون و صحبت در مورد آثار ادبی نویسندگان داخلی و خارجی، انواع ادبی، سبک‌های ادبی بسیار فعال بودند و این موضوع در نامه‌های آنان بارها بیان شده، به‌نوعی این نامه‌ها معرف یک سری آثار ادبی نویسندگان و شاعران به نام تاریخ ادبیات ایران و جهان است. در زمینه نشر نیز اطلاعات مفیدی دربارهٔ فعالیت مجلات، انتشارات، انواع ادبی و سبک‌های ادبی موجود در آن دوره تاریخی را در اختیار ما قرار می‌دهد و گوشه‌ای از تاریخ ادبیات و نشر را از میان این نامه‌ها می‌توان یافت. گردهمایی‌ها، مقولهٔ دیگری بود که در نامه‌ها به آن پرداخته بودند که شامل: کنفرانس، کنگره، سخنرانی و همایش‌هایی است که ادیبان در طول آن سال‌ها شرکت کرده بودند. محتوای نامه‌ها دربارهٔ موضوعات: ادیان، فرهنگ و هنر، آداب و رسوم، فلسفه، اوضاع اقتصادی، بهداشت و سلامت، وسایل ارتباطی، کتابداری و اطلاع‌رسانی و حقوق است که هر یک از این مقوله‌های اصلی دارای واحدهای ثبت مربوط به خود بوده و اطلاعات مختلفی را در آن حیطهٔ موضوعی در اختیار ما قرار می‌دهد؛ به عنوان مثال: فیلم یکی از زیر مقوله‌های فرهنگ و هنر بود. نامه‌ها اطلاعات زیادی را در مورد فیلم‌هایی که در آن دوره اکران می‌شد و همچنین اطلاعاتی دربارهٔ آداب رسوم، شامل: رقص، سوغات، آداب معاشرت مرسوم میان مردم را در اختیار ما قرار می‌دهد. مقولهٔ دیگری که در نامه‌ها به آن پرداخته بودند، انجمن‌های فرهنگی است که در آن دورهٔ تاریخی در ایران فعالیت داشتند و به دلیل انقلاب سیاسی کشور، این انجمن‌ها در ایران یا منحل شدند و یا با عنوان‌های دیگری در حال فعالیت هستند. یکی دیگر از مقوله‌هایی که در نامه‌ها، موجود بود، مقولهٔ تعلیم و تربیت و دانشگاه است که اطلاعاتی را دربارهٔ آموزش و پرورش که شامل دانشگاه‌هایی که این ادیبان در حال تحصیل در آن‌جا بودند و وضعیت آموزگاران و شرایط بورسیه در آن دوره را در اختیار ما قرار می‌دهد. اخلاق، هیجان و روان رنجوری از جمله مقوله‌های موجود دیگری است که در مجموع در نامه‌ها بسیار به آن‌ها پرداخته شده و از طریق همین نامه‌ها می‌توان به شناختی دربارهٔ شخصیت نویسندگان و شاعران رسید. روزنامه، مقوله دیگری بود که در نامه‌ها به آن پرداخته شده بود. ادیبان از طریق روزنامه‌ها بسیاری از خبرهای سیاسی و فرهنگی را پیگیری می‌کردند. آنان علاقه زیادی

به روزنامه و محتوای اخباری که در آن به چاپ می‌رسید داشتند؛ تا جایی که جلال آل احمد و سیمین دانشور زمانی که در ایران نبودند، نسخه‌ای از روزنامه‌ها را برای هم با نامه پست می‌کردند. پژوهش‌های مختلفی بر روی نامه‌ها صورت گرفته و نامه‌ها را از جنبه‌های مختلف تاریخی، سبک‌های نوشتن نامه، انواع نامه‌های مرسوم در هر دوره، مورد بررسی قرار داده‌اند. به طور کلی اکثر پژوهش‌هایی که در مورد نامه موجود است، در دو گروه تاریخ و ادبیات صورت گرفته و هر گروه نیز با توجه به ماهیت رشته خود به بررسی نامه‌ها پرداخته‌اند. در پژوهش حاضر در مورد نامه‌های ادیبان ماهیت رشته علم اطلاعات و دانش‌شناسی مد نظر بوده و بررسی محتوای نامه‌ها جهت رسیدن به هدف اصلی علم اطلاعات و دانش‌شناسی - که شناسایی اطلاعات و معرفی به جامعه استفاده کننده است - مورد بررسی قرار گرفته است. در این پژوهش جامعه انتخاب شده، نامه‌های ادیبان است که جنبه شخصی داشته و به قصد انتشار عمومی نیز نوشته نشده‌اند. ماهیت و نگاه این پژوهش به نامه‌ها جنبه کتابدارانه دارد و از بُعد اطلاعاتی بررسی شده است. یافته‌ها نیز حاکی از این بوده که این نامه‌ها با وجود شخصی بودن، در بردارنده موضوعات مختلفی در آن دوره زمانی بوده که جنبه‌های متنوعی از اطلاعات را شامل می‌شود. اطلاعات مختلفی در این نامه‌ها مستتر بوده که در این پژوهش این اطلاعات به صورت دسته‌بندی آورده شده است. در واقع این پژوهش، در جهت معرفی نامه‌ها به علاقه‌مندان این حوزه و معرفی این نامه‌های خصوصی به عنوان منابع اطلاعاتی مفید جهت اهداف گوناگون استفاده کنندگان نگاهی موضوعی و جامع‌نگرانه داشته است. این پژوهش درصدد یافتن این مسئله بود که در نامه‌های شخصی یا خصوصی ادیبان که به قصد انتشار عمومی در آن زمان نوشته نشده، به چه موضوعاتی پرداخته‌اند. در جمع‌بندی پژوهش می‌توان گفت اگرچه این نامه‌ها به صورت کاملاً خصوصی و بدون قصد انتشار عمومی نوشته شده‌اند، موضوعات متنوعی را در بردارند و اطلاعاتی را که مدت‌ها در این نامه‌ها مستتر بوده را می‌توان از آنها استخراج و در اختیار علاقه‌مندان به این حوزه قرار داد. این تحلیل نشان می‌دهد که نامه‌ها علاوه بر آنکه بیانگر حالات و عواطف انسانی در زمان دلتنگی‌اند، معمولاً اطلاعات واقعی و مفید را در اختیار ما قرار می‌دهند. بسیاری از آنچه را که ما امروزه تاریخ می‌دانیم، از لابه لای همین نامه‌ها به دست می‌آید. این نامه‌ها تقریباً هیچ‌گاه به قصد آنکه روزی انتشار یابند، نوشته نشده‌اند و غالباً مطالب آن‌ها بی‌هیچ پرده پوشی بیان می‌شود. همین مسئله، اهمیت نامه و نامه‌نگاری را بیشتر می‌کند. اینگونه نامه‌ها با گذر زمان، نقش مهمی پیدا می‌کنند و می‌توانند در روشن شدن برخی رویدادها و اتفاقات، سودمند باشند. همچنین یافته‌های به دست آمده از این پژوهش نشان می‌دهد که ادیبان فارغ از اوضاع مختلف جامعه نبوده و در نامه‌های خصوصی خود به انواع مختلفی از موضوعات در زمینه‌های

گوناگون پرداخته‌اند و نامه‌های آنان جنبه‌های مختلفی از اطلاعات را در برمی‌گیرد که می‌تواند برای پژوهشگران و کسانی که علاقه‌مند به این حوزه هستند، بسیار مثمر ثمر باشد. اگر بخواهیم یک جمع‌بندی کلی از موضوعات بیان شده در نامه‌های خصوصی داشته باشیم، می‌توان گفت این نامه‌ها اسناد بسیار مهمی هستند که اطلاعات فراوانی را از آن بازه زمانی در ابعاد مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، روانی، ادبی و غیره در اختیار ما قرار می‌دهند. محتوای این نامه‌ها در آن دوره زمانی، خصوصی بوده و در حال حاضر با توجه به جایگاه این ادیبان در جامعه و با توجه به نتایجی که از این اسناد به‌دست آمده، دیگر این نامه‌ها به‌عنوان نامه خصوصی شناخته نمی‌شوند و در واقع جنبه خصوصی خود را از دست داده و عمومی و تبدیل به اسنادی می‌شوند که اطلاعات مفید و فراوانی را به علاقه‌مندان این حوزه و سایر افراد می‌دهند. جمع‌آوری و انتشار نامه‌های افراد بنام در یک مجلد برای دستیابی یکجا و جلوگیری از پراکندگی نامه‌ها می‌تواند مفید باشد. توصیه می‌شود که مؤسسات انتشاراتی در جهت این کار اقداماتی را به عمل آورند. با توجه به اینکه ادیبان و همچنین اکثر دوستان و اطرافیان آن‌ها در قید حیات نیستند، نامه‌های خصوصی آن‌ها در جهت شناخت شخصیت این افراد و به تصویر کشیدن زندگی و تیپ شخصیتی آن‌ها برای فیلمسازان نیز می‌تواند مفید باشد. در واقع فیلمسازان می‌توانند از نامه‌ها برای دریافت جزئیات شخصیتی و لایه‌های پنهانی زندگی این افراد برای شناساندن و معرفی به جامعه استفاده کنند.

پی‌نوشت‌ها

۱. Staney

۲. Stewart

۳. درصد فراوانی از تعداد کل نامه‌ها (۸۵۹) محاسبه شده است.

۴. درصد فراوانی از تعداد کل نامه‌ها (۸۵۹) محاسبه شده است.

منابع

- ابراهیمی، نادر (۱۳۶۸). *چهل نامه کوتاه به همسر*. تهران: روز جهان.
- ابراهیمی، نادر (۱۳۵۸). *نامه فاطمه پاسخ‌نامه فاطمه*. تهران: چاپخانه نگاه.
- اصطلاحنامه فرهنگی فارسی اصفاه (۱۳۷۴). *اصطلاحنامه فرهنگی فارسی اصفاه*. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی.
- اوز، یوسف. (۱۳۸۲). «نامه‌نگاری دو دوست شیخ‌الرئیس ابوالحسن میرزا و سید برهان‌الدین بلخی». *آئینه میراث*، (۳۳)، ۱۸۵-۲۰۴.
- بدیعی، نعیم. (۱۳۷۸). «بررسی نامه‌ها و تلفن‌های خوانندگان روزنامه‌های تهران در سالهای ۱۳۶۸ و ۱۳۷۶». *رسانه*، (۱۰)، ۴۰-۵۰.

- چوپانی، فریده. (۱۳۹۰). «زندگی و دیدگاه‌های ادبی و اجتماعی صادق هدایت، بزرگ علوی، جلال آل احمد و سیمین دانشور در نامه‌های منتشر شده آنان». پایان نامه کارشناسی ارشد. گروه ادبیات و زبان فارسی. دانشکده ادبیات و زبان فارسی. دانشگاه تربیت معلم آذربایجان.
- جعفری، سمانه (۱۳۹۵). «نامه‌های عاشقانه در مشهورترین منظومه‌های غنایی ادب فارسی». فصلنامه تخصصی در ادبیات غنایی، عرفان، ۶(۱۸)، ۲۰-۷.
- دانشور، سیمین. (۱۳۸۴). نامه‌های سیمین دانشور و جلال آل احمد. تهران: نیلوفر.
- دانشور، سیمین (۱۳۸۵) نامه‌های جلال آل احمد به سیمین دانشور در سفر آمریکای دانشور طی سال‌های ۱۳۳۱-۱۳۳۲. تهران: نیلوفر.
- دانشور، سیمین (۱۳۸۵) نامه‌های سیمین دانشور به جلال آل احمد در سفرهای کوتاه آل احمد. تهران: نیلوفر.
- شاملو، احمد. (۱۳۹۳). مثل خون در رگ‌های من. تهران: نشر چشمه.
- شاملو، احمد (۱۳۹۲). تهران خیابان آ شیخ هادی: نامه‌های شاملو به علی پاشایی. تهران: نشر چشمه.
- شریعتی، علی (۱۳۵۶). نامه‌ای به دفاع از علامه اقبال و مسلم لیک. تهران: شب‌دیز.
- شریعتی، علی (۱۳۸۹). دو وصیت. تهران: بنیاد فرهنگی دکتر شریعتی.
- شریعتی، علی (۱۳۸۹). با مخاطب‌های آشنا. تهران: بنیاد فرهنگی دکتر شریعتی.
- شریعتی، علی (۱۳۹۴). برسد به دست پوران عزیزم. تهران: کتاب ماه.
- شاپور، پرویز (۱۳۹۵). خودنویسم را از آفتاب برمی‌کنم: نامه‌های پرویز شاپور به کامیار. تهران: مروارید.
- صنعتی زاده، همایون (۱۳۹۴). نامه‌های همایون صنعتی زاده به خواهرش. تهران: چشمه.
- فرخ‌زاد، فروغ (۱۳۸۱). اولین تپش‌های عاشقانه قلم: نامه‌های فروغ فرخ‌زاد به همسرش پرویز شاپور. تهران: مروارید.
- کشاورزی، شهلا، و توکلی، عزیزالله (۱۳۹۲). «بررسی نامه و نامه نگاری در تاریخ بی‌هقی و مقایسه آن با شاهنامه». بهارستان سخن (فصلنامه علمی پژوهشی ادبیات فارسی)، ۱۰(۲۴)، ۱-۳۲.
- صحرائی، قاسم، و جلیلیان، محمدرضا، و پیران پور، میررضا (۱۳۹۰). «پژوهشی در نامه‌های شاهنامه فردوسی». فصلنامه متن پژوهی ادبی، ۵۰(۱۲)، ۱۳۵-۱۵۷.
- Del Lungo camiciotti, Gabriella. (2014). «Letters and Letter Writing in modern culture: an introduction». *Journal of early modern studies*, 3, 17-35.
- Star field, Jane. (2014). «remembrance of things past and recent: midair molema letters home to Mafeking». *UNISA peers*, 20, 76-107.
- Stanley, Liz. (2015). «The death often letter? Epistolary intent, letterers and the many ends of letter Writing». *SAGE*, 9(2), 240-255.